

Teoria poznania i logika według Arystotelesa

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Film edukacyjny](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Arystoteles, *Etyka nikomachejska*, t. VIII, tłum. D. Gromska.

Teoria poznania i logika według Arystotelesa

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Jak mówił Sherlock Holmes: „Dedukcja, drogi Watsonie, dedukcja...”

Myślenie opiera się na logice, a jej twórcą jest Arystoteles. Platon zajmował się poznaniem świata idei – Arystoteles, jego genialny i niepokorny uczeń stwierdził, że przedmiotem poznania jest świat realny, którego doświadczamy poprzez zmysły. Jednak przejście od doświadczenia do wiedzy następuje dzięki zapamiętywaniu i rozumowaniu. Z tego powodu wiele pism Arystoteles poświęcił właśnie logice, a za jej podstawową jednostkę uznał *pojęcie* – punkt wyjścia do tworzenia sądów. To dlatego możemy dziś zastanawiać się, czym jest człowieczeństwo i dlaczego spośród wszystkich żyjących istot tylko ludzie są zdolni do odczuwania szczęścia.

Twoje cele

- Poznasz Arystotelesowską logikę nazw i zastanowisz się nad jej wpływem na rozwój myśli ludzkiej.
- Dowiesz się, czym jest sylogizm naukowy i sprawdzisz zasadność wnioskowania z przesłanek.
- Rozpoznaś różne rodzaje rozumowań: dedukcyjne, indukcyjne oraz redukcyjne.
- Rozróżnisz mniemanie od wiedzy.
- Wyjaśnisz, czym jest stworzona przez Arystotelesa teoria poznania.

Przeczytaj

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DWmEdMULm>

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie dźwiękowe Teoria poznania i logika według Arystotelesa.

Dla zainteresowanych

Aby dowiedzieć się więcej na temat teorii poznania i logiki, zapoznaj się z poniższymi materiałami:

- [Rewolucja Sokratesa](#)
- [Platon: teoria idei i kosmologia](#)
- [Słownik filozoficzny: stoicyzm](#)
- [Logika w starożytności](#)
- [Czym jest logika?](#)

Teoria poznania i logika

Według Arystotelesa prawdziwe poznanie nie wiąże się, jak u Platona, z niezmiennym światem idei: Stagiryta odszedł od poglądów mistrza i uznał, że przedmiotem wartościowego poznania ludzkiego jest świat realny, którego doświadczamy zmysłami. Prawdziwe poznanie zmierza do ustalenia pierwszych przyczyn rzeczy (tj. przyczyny formalnej, materialnej, sprawczej i celowej), zasadniczo jednak dotyczy istoty rzeczy, czyli formy. Arystotelesa różniło od Platona także i to, że nie uznawał istnienia wiedzy wrodzonej i twierdził, że wiedza ludzka opiera się na doświadczeniu zmysłowym: umysł przychodzącego na świat człowieka jest niczym niezapisana tablica (łac. *tabula rasa*), którą zapisują dopiero spostrzeżenia.

Jednak prawdziwe poznanie, zdaniem Stagiryty, *choć wywodzi się z doświadczenia*, wymaga również udziału *rozumu*: zmysły dostarczają różnorodnych danych na temat rzeczywistości, a umysł **metodą abstrakcji** wybiera z nich tylko to, co jest w rzeczach ogólne i wspólne dla całego gatunku. Np. chcąc określić, kim jest człowiek, musimy odrzucić wszystko to, co nie przynależy z konieczności istocie ludzkiej, jak kolor włosów, wzrost, kształt sylwetki.

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Pomijając cechy szczegółowe, szukamy coraz bardziej ogólnych i – jeśli rozumiemy jak Arystoteles – dochodzimy do wniosku, że człowiek przynależy do rodzaju zwierząt (podobnie jak one posiada życie zmysłowe), zaś najogólniejsza cecha wyróżniająca gatunek ludzki spośród reszty zwierząt to „rozumność”. Stąd człowiek jest „zwierzęciem rozumnym”. Abstrakcja rozumowa odbywa się więc na zasadzie **indukcji** – prowadzi od tego, co szczegółowe, do tego, co ogólne. To, co ogólne, jest istotne dla ustalenia pojęć o rzeczach. **Pojęcia** są przedstawieniem myślowym tego, co rzeczywiste i co stanowi własność całego gatunku: mówią, czym dana rzecz jest, tzn. jaka jest jej istota.

Zmysły i rozum w teorii poznania

Stanowisko Arystotelesa, zgodnie z którym podstawę wiedzy stanowi **doświadczenie** zmysłowe, a umysł ludzki nie posiada wiedzy wrodzonej, zostało nazwane **empiryzmem** genetycznym (od gr. *émpeiros* – doświadczony). Pogląd ten przeciwstawia się Platońskiemu **natywizmowi**. Empiryzm Arystotelesa nazwano też umiarkowanym, gdyż filozof utrzymywał, że zmysły nie są jedynym, wyłącznym źródłem wiedzy. Według Stagiryty do kształtowania pojęć o świecie obok doświadczenia zmysłowego potrzebna jest również władza rozumu. Z dylematem, czy wiedza jest wrodzona, czy zdobywamy ją poprzez zmysły – innymi słowy, z problemem genezy poznania – łączy się kwestia sposobu, w jaki człowiek wiedzę uzyskuje. W teorii poznania można wyróżnić przynajmniej dwa stanowiska w tej materii: aprioryzm (od łac. *a priori* – to, co wcześniejsze [względem doświadczenia]) – w procesie poznania jedyną bądź dominującą rolę pełni rozum; aposterioryzm (od łac. *a posteriori* – to,

co następne [względem doświadczenia]) – do prawdziwego poznania dochodzi się na podstawie doświadczenia.

Pojęcie było dla Stagiryty podstawową jednostką logiczną, a ponieważ pojęcia wyrażamy w języku za pomocą nazw, stąd logika Arystotelesa zyskała w dziejach miano **logiki nazw**. Pojęcia stanowiły dla filozofa punkt wyjścia do tworzenia sądów: **sąd** był złożeniem dwóch pojęć, z których mniej ogólne podporządkowane było bardziej ogólnemu. Sądy miały postać zdań, jako przykład sądu można więc podać zdanie „Kowalski jest uczniem”, gdzie szczegółowe pojęcie „Kowalski” podlega ogólniejszemu pojęciu „uczeń”.

Pojęcie, będąc częścią zdania, stanowiło też podstawę dowodu naukowego. Taki dowód nazywał się **sylogizmem naukowym** i polegał na wnioskowaniu z dwóch zdań zwanych przesłankami. Przesłanki musiały wyrażać prawdę oraz posiadać jedno wspólne pojęcie. Z kolei wniosek miał być konsekwencją z konieczności wynikającą z przesłanek. Żeby lepiej wyjaśnić strukturę sylogizmu, posłużymy się popularnym przykładem:

W ramach logiki Stagiryta zajął się również zagadnieniem prawdy. Uznał, że pojęcia nie są ani prawdziwe, ani fałszywe, a o prawdziwości można mówić tylko w wypadku sądów. „*Prawda*” – twierdził – *to zgodność tego, co stwierdza się w sądzie, z rzeczywistym stanem rzeczy*. Zdanie „Deszcz pada” jest prawdziwe tylko wtedy, gdy za oknem rzeczywiście pada deszcz.

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

„Jeśli każdy człowiek jest śmiertelny i jeżeli Sokrates jest człowiekiem, to Sokrates jest śmiertelny”.

(dwa pierwsze zdania to przesłanki, wspólnym dla nich pojęciem jest „człowiek”, zaś zdanie trzecie stanowi wniosek).

Sylogizm opierał się na **rozumowaniu dedukcyjnym**, prowadzącym od prawd ogólnych (każdy człowiek jest śmiertelny) do wniosków o szczegółowym charakterze (Sokrates jest śmiertelny).

W teorii Arystotelesa stanowił podstawę prawdziwej wiedzy, czyli takiej, która nie wynika z przypadku, lecz, będąc poznaniem naukowym, dowodzi swych twierdzeń.

Arystoteles jako twórca logiki, a zwłaszcza odkrywca sylogizmu i jego różnych odmian, wniósł trwały wkład w rozwój nauki i myśli Zachodu, gdzie przez wieki korzystano z wypracowanych przez niego metod rozumowania.

Słownik

dedukcja

(łac. *deductio* – wyprowadzenie) rozumowanie, które polega na wyprowadzaniu wniosków z przesłanek, które zostały uznane za prawdziwe; w takiej sytuacji również wnioski muszą być prawdziwe

doświadczenie

w teorii poznania jest to proces postrzegania rzeczywistości, a konkretnie – świadoma, intencjonalna czynność zdobycia informacji o przedmiocie poznania przez jego naoczne ujęcie

empiryzm

(gr. *empeiria* – doświadczenie) stanowisko teoriopoznawcze głoszące, że wiedza, jaką posiada człowiek, pochodzi z doświadczenia zmysłowego

indukcja

(łac. *in-duco* – wprowadzam) rozumowanie polegające na wyprowadzaniu ogólnych wniosków ze szczegółowych przesłanek

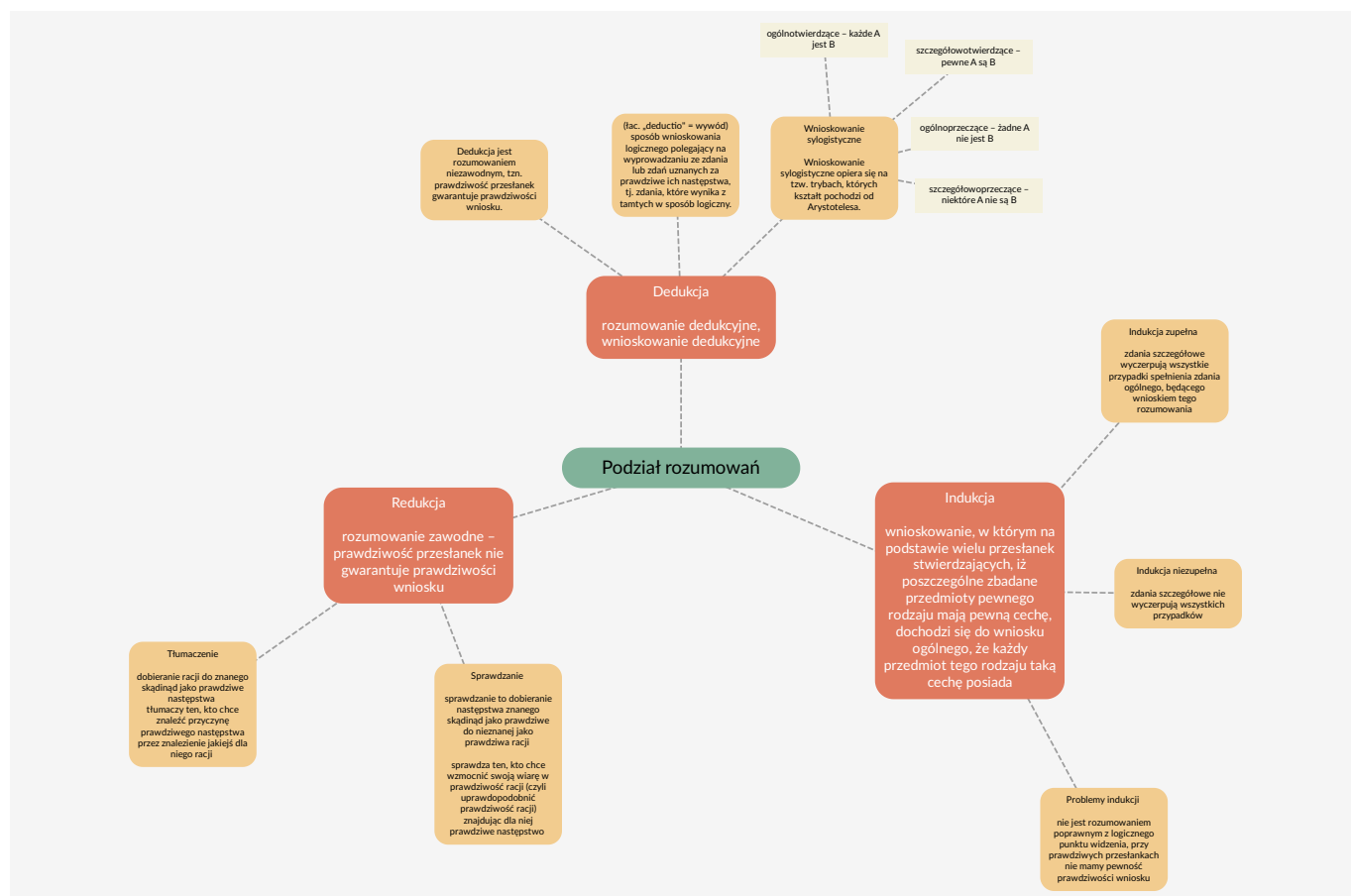
natywizm

(z łac. *nativus* – wrodzony, przyrodzony) przekonanie Platona, zgodnie z którym wiedza o prawdzie i świecie idei jest wrodzona; natywizm głosi, że źródłem poznania są idee (tzn. pojęcia, ogólne przedstawienia rzeczy) znajdujące się w ludzkim umyśle; są one źródłem wiedzy, która – w odróżnieniu od wiedzy zewnętrznej, opartej na doświadczeniu i zmysłach – jest wiedzą pewną; człowiek, rodząc się, przynosi je z sobą na świat

Mapa myśli

Polecenie 1

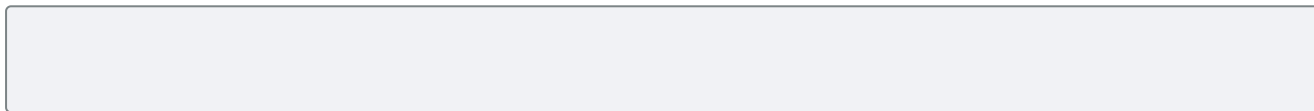
Zapoznaj się z treścią mapy myśli. Zastanów się nad tym, jak wiele dróg może prowadzić do poznania. Odpowiedz na pytania. Którą z nich Arystoteles uznał za najlepszą? Która wydaje ci się najbardziej skuteczna?

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

Zastanów się nad poszczególnymi sposobami rozumowań. Postaraj się przedstawić je przy użyciu konkretnych przykładów.

A large, empty rectangular box with a thin black border, intended for the user to write their examples and reflections on reasoning methods.

Film edukacyjny

Oknem eksperta

Przekonaj się, co na temat logiki powiedział ekspert.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D15ECW6lD>

Film edukacyjny. *Teoria poznania i logika według Arystotelesa.*

Wykłada dr Tomasz Mazur.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Film nawiązujący do treści materiału pod tytułem Teoria poznania i logika według Arystotelesa.

Polecenie 1

Czy potrafisz wymienić starożytnych myślicieli, którzy wypowiadali się o logice? Przedstaw krótko ich przekonania w mapie myśli.

- o [bold]Kto wypowiadał się o logice?[/]

Polecenie 2

Odwołując się do zamieszczonego wykładu, wyjaśnij, dlaczego odkrycia logiki były nieuniknione.

Ćwiczenia

Ćwiczenie 1

Wyjaśnij terminy z logiki Arystotelesa.

prawda

myślone przedstawienie tego, co rzeczywiste i odpowiada istniejącej kategorii (rodzajowi)

sąd

przyjmuje postać zdania złożonego z dwóch pojęć, z których mniej ogólne podporządkowane jest bardziej ogólnemu

pojęcie

wnioskowanie przesłankami, które musiały wyrażać prawdę oraz posiadać jedno wspólne pojęcie

sylogizm

zgodność tego, co stwierdza się w sądzie, z rzeczywistym stanem rzeczy

Ćwiczenie 2

Przyporządkuj konkretne odkrycia logiki do poszczególnych filozofów.

Sokrates

logika jako narzędzie

logika zdań

Platon

logos – analityczna argumentacja

logika zbiorów

Arystoteles

mythos – wskazywanie prawdy za pomocą opowieści

zasada niesprzeczności

badanie prawdziwości zdań

sylogizm

stoicy

badanie relacji logicznych między zdaniami

Praca domowa

Porozmawiaj z koleżanką lub kolegą na temat ważności logiki zarówno w filozofii, jak i w życiu codziennym.

Jeden z moich znajomych twierdzi, że znajomość logiki przydaje się tylko filozofom i programistom.

Dla nauczyciela

Autor: Paweł Kaniowski

Przedmiot: Filozofia

Temat: Teoria poznania i logika według Arystotelesa

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Pojęcie filozofii. Uczeń:

4) określa rolę logiki jako narzędzia nauki i filozofii;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

1. Filozofia starożytna. Uczeń opanowuje następujące treści nauczania zawarte w podstawie programowej do filozofii zakresu podstawowego:

4) filozofia Arystotelesa jako próba pogodzenia dotychczasowych opozycji filozoficznych (punkt VIII);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- Objasnia założenia stworzonej przez Arystotelesa teorii poznania.
- Wyraża własne zdanie na temat wpływu na rozwój myśli ludzkiej stworzonej przez Arystotelesa logiki nazw.
- Wyjaśnia własnymi słowami, czym jest sylogizm naukowy i sprawdza zasadność wnioskowania z przesłanek.
- Rozpoznaje różne rodzaje rozumowań: dedukcyjne, indukcyjne oraz redukcyjne.

- Wyjaśnia różnicę między mniemaniem a wiedzą.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm;
- nauczanie wyprzedzające.

Metody i techniki nauczania:

- dyskusja;
- mapa myśli;
- burza mózgów;
- prezentacja multimedialna;
- film edukacyjny.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Teoria poznania i logika według Arystotelesa”. Prosi uczestników zajęć o rozwiązanie ćwiczenia nr 1 z sekcji „Film edukacyjny” na podstawie treści w zakładce „Przeczytaj”.
2. Nauczyciel prosi uczniów o zapoznanie się z medium w sekcji „Mapa myśli”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel, po zalogowaniu na platformie, wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika temat lekcji. Nawiązując do zagadnień opisanych w sekcji „Wprowadzenie”, omawia zaprezentowane cele. Uczniowie ustalają kryteria sukcesu.

2. **Dyskusja wprowadzająca.** Nauczyciel, za pomocą raportu dostępnego w panelu użytkownika, weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji: sprawdza, kto wykonał zadane ćwiczenie. Wybrany uczeń rozpoczyna wstępną dyskusję wokół tematu lekcji, przedstawiając i uzasadniając swoje stanowisko. Po zakończeniu dyskusji chętna/wybrana osoba przedstawia wnioski.
3. Krótka rozmowa wprowadzająca w temat lekcji: *Czym jest stworzona przez Arystotelesa teorię poznania?*

Faza realizacyjna:

1. **Mapa myśli.** Nauczyciel wyznacza ucznia, który zapisuje na tablicy podane przez niego hasło z polecenia 1 w sekcji „Film edukacyjny”. Następnie uczniowie podają na forum swoje pomysły. Wybrany uczeń zapisuje je wszystkie wokół hasła. Na tej podstawie powstaje mapa myśli/pojęć, do których uczniowie będą mogli powracać podczas kolejnych etapów zajęć lub w ramach powtórki materiału w domu.
2. **Burza mózgów.** Nauczyciel zadaje uczniom pytanie: *Jaki wpływ na rozwój myśli ludzkiej miała logika nazw Arystotelesa?*
Następnie informuje uczniów, że będą pracować metodą burzy mózgów i, jeśli to konieczne, wyjaśnia jej zasady. Wyłania także moderatora, który będzie zapisywał pomysły na tablicy, a następnie określa czas wykonania zadania. Uczniowie podają swoje propozycje. Po zakończeniu fazy twórczej następuje wspólna weryfikacja pomysłów. Nauczyciel prosi uczniów, aby porównali swoje propozycje z informacjami zamieszczonymi na tablicy.
3. **Praca z multimediami nr 2.** Nauczyciel wyświetla multimediami z sekcji „Film edukacyjny”. Tym razem uczniowie pracują w parach, przygotowując odpowiedzi na pytania:
 1. Wyjaśnij dlaczego odkrycia logiki były nieuniknione?
 2. Jakimi argumentami, zdaniem wykładowcy, posłużył się Arystoteles, głosząc, że przekonania i twierdzenia są słuszne wówczas, gdy posługujemy się odpowiednim narzędziem.Po wyznaczonym czasie pary łączą się w czwórki i wspólnie omawiają swoje odpowiedzi, uzupełniając zawarte w nich wnioski i wiadomości. Nauczyciel pilnuje porządku pracy, pełni rolę doradcy i udziela uczniom informacji zwrotnej.
4. **Praca z multimediami nr 1.** Uczniowie zapoznają się z materiałem w sekcji „Mapa myśli”. Następnie każdy uczeń pracuje indywidualnie, odpowiadając na polecenia: zastanawiając się nad różnymi rodzajami rozumowań i szukając odpowiednich przykładów. Po wyznaczonym czasie nauczyciel weryfikuje odpowiedzi uczniów.

Faza podsumowująca:

1. W ramach podsumowania uczniowie wykonują ćwiczenie 2 „Film edukacyjny”.
2. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Porozmawiaj z koleżanką lub kolegą na temat ważności logiki zarówno w filozofii, jak i w życiu codziennym.

Materiały pomocnicze:

- Krokiewicz A., *Zarys filozofii greckiej*, Warszawa 2000.
- Reale G., *Historia filozofii starożytnej*, t. 2, tłum. Edward Iwo Zieliński, Lublin 1999.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Film edukacyjny” do pracy przed lekcją. Uczniowie zapoznają się z jego treścią i przygotowują do pracy na zajęciach w ten sposób, żeby móc samodzielnie rozwiązać zadania.